

זמן קריאת שמע

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

משנה. מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן. רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתי. (וגומרה) עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר: עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה. .... גמ'... תניא, רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב; רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד; ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

2. תוספות מסכת ברכות דף ט עמוד ב

אחרים אומרים עד שיראה חברו וכו' - בירושלמי במה אנו קיימין אי ברגיל אפי' ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפילו בקרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל

3. רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א הלכה יא

ואי זה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה, ושיעור זה כמו [עישור] שעה קודם שתעלה השמש ואם איחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו שעונתה עד סוף שלש שעות ביום למי שעבר ואיחר.

4. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

אמר אביי: לתפילין - כאחרים, לקריאת שמע - כותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שישמך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום.

5. רא"ש מסכת ברכות פרק א סימן י

לקריאת שמע כוונתיקין פי' מצוה מן המובחר להתחיל לקרות שמע כדי שיגמור עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה מיד בהנץ החמה. ומודה אביי דתחלת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן כסתמא דמתניתין ונמשך הזמן בשלש שעות

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן נח סעיף א

זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חברו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות, שהוא רביע היום. ומצוה מן המובחר לקרותה כוונתיקין (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) כדי שישיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד

מחלוקת מגן אברהם ובגר"א בקביעת שעה זמנית

7. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן נח סעיף ג

ושעות אלו הם זמניות שכל יום בין ארוך בין קצר נחלק ל"ב שעות ונמצא לעולם רביע היום הוא זמן קריאת שמע בין ביום ארוך בין ביום קצר ולכן צריך ליזהר בימות החורף למהר לקרוא קריאת שמע מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר הוא:

8. ערוך השולחן אורח חיים סימן נח סעיף יא

זה שכתבנו דבכל זמן משערים רביע היום וזהו הנקרא שעות זמניות כלומר שלעולם היום י"ב שעות והלילה י"ב שעות והשעות אינן שוות רק בימים שהיום והלילה שוים אבל כשהיום ארוך יותר מן הלילה הוה שעה של יום גדולה משל לילה וכשהלילה ארוכה יותר מן היום הוה שעה של לילה גדולה מן היום

9. מגן אברהם סימן נח ס"ק א

שלש שעות. נ"ל דהכא לכ"ע מנינן מעלות השחר

10. מחצית השקל אורח חיים סימן נח ס"ק א

(א) שלש שעות. נראה לי דהכא לכולי עלמא. ר"ל, אף על גב דבסוף סימן רל"ג [ס"ק ג] הביא מחלוקת מע"מ [מעדני יום טוב ברכות פ"א סימן י אות ט; דברי חמודות פ"ד אות יד וכה] עם הלבוש [שם סעיף א] מאיזה זמן נחשב היום, אי מעלות השחר עד צאת הכוכבים, או מהנץ החמה עד שקיעת החמה:

11. ביאור הגר"א אורח חיים סימן תנט סעיף ב

וטעות גדולה הוא שכ"כ כל התוכנים שבתקופת ניסן ותקופת תשרי שהן ימים בינונים י"ב שעות מנץ החמה עד השקיעה ומע"ה עד צ"ה הוא ט"ו שעות

12. ערוך השולחן אורח חיים סימן נח סעיף יד

וכן אנו תופסין עיקר לדינא וכן נדפס זמן ק"ש בהלוחות לפי חשבון נץ החמה והלואי שנעמוד לפי חשבון זה ובעונותינו הרבים שנעשה כהיתר בהעברת זמן ק"ש ובפרט בקיץ ועכ"פ כשיראה שיעבור הזמן יקרא ק"ש אף בלא הברכות אף שאין זה כתקון חכמים לגמרי שתקונה דוקא עם הברכות מ"מ מן התורה יצא י"ח

13. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן כד

בדבר זמן ק"ש בשחרית הנה מנהג רוב מקומות /שבמדינותינו/ שבדינותינו רייסן וליטא וכן מנהג הישיבות היה עד שלש שעות מנץ החמה כשיטת הגר"א והגר"ז וכן הוא העיקר לדינא בכל הענינים ורק יחידים היו מחמירין לעצמן עד ג' שעות מעלות השחר, ובלוח יש לקבוע כעצם הדין.

14. פסקי תשובות הערות סימן נח

ובאורחות רבינו ח"א עמ' נ"ב בשם החזו"א צ"ל שאפשר לכתחילה להסתמך על זמן הגר"א כי כן עיקר, וכן כתב החזו"א בספרו סי' י"ג סק"ד 'וכן נוהגים הרבה כהגר"א'.

15. בן איש חי שנה ראשונה פרשת ויקהל סעיף ד

ד. שעות אלו של שש ומחצה או תשע ומחצה נקראין שעות זמניות, יען דמשערין אותם לפי ענין היום, אם ארוך ואם קצר, דמחלקין היום ל"ב חלקים. וכל מקום ששערו חז"ל בשעות, דמשערין בשעות אלו שהם זמניות, י"א דמשערין מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, וי"א מהנץ החמה עד שקיעתה, וסברה ראשונה עיקר, דחיישין לחומר לשער מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדא"ד

16. שו"ת אור לציון חלק ב פרק ו - הלכות קריאת שמע אות א

א. שאלה. עד מתי נמשך זמן קריאת שמע בשחרית. תשובה. בני ספרד צריכים להזהר לגמור קריאת שמע עד סוף שלש שעות זמניות מעלות השחר, ועלות השחר הוא עשירית היום לפני הנץ החמה. (ורוב הלוחות המצויים כיום אינם מציינים זמן עלות השחר, וסוף זמן קריאת שמע לפי חשבון זה). ובדיעבד ישתדלו לגומרה עד סוף שלש שעות זמניות מהנץ החמה. ומכל מקום אף מי שנאנס ולא קרא קריאת שמע בזמנה, טוב שיקראנה במשך כל היום.

17. משנה ברורה סימן נח ס"ק ד

(ד) ג' שעות - שכן דרך בני מלכים לעמוד אז ולהכי קרינן ביה עדיין ובקומך. ומונין אלו הג' שעות מזמן עמוד השחר כן כתב המ"א ודעת הגר"א משעת הנץ החמה ולענין לכתחילה אין נ"מ בזה דבלא"ה אסור לאחר וכנ"ל בסק"ג:

מניין לאחר זמן קריאת שמע האם עדיף להתפלל ביחידות?

18. משנה ברורה סימן נח ס"ק ה

ואפילו אם ספק לו שמא יעבור זמן ק"ש ג"כ אין להמתין על טלית ותפילין דאינו מעכב זה את זה אבל בלא"ה ימתין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ויש

אנשים שמאחרים זמן ק"ש בשביל תפילה בצבור וג"כ שלא כדן הוא. ועכ"פ יזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפלה ולכוין לצאת בזה

19. פסקי תשובות אורח חיים סימן נח אות ח

ומדבריו משמע שמצדד להעדיף להתפלל כל התפילה ושמו"ע ביחידות, ואף בלא תפילין, ובתוך זמן קריאת שמע, מלהמתין על תפילין או תפילה בציבור ויעבור זמן קריאת שמע, ואף שלא יעבור זמן תפילה.

אמנם למעשה לא שמענו לנהוג כן, אלא אם כן חושש שיעבור ויפסיד גם זמן תפילה, אבל עקב הפסד זמן קריאת שמע יש לקרות רק קריאת שמע בלבד ובלא ברכותיה בתוך הזמן, ולהמתין בתפילתו לציבור

20. משנה ברורה סימן מו ס"ק לב

אבל אם הוא ירא שהצבור יעברו גם זמן ברכות ק"ש אין לו להמתין עליהם כלל כי יפסיד על ידם הברכות וגם הזמן תפלה שהוא ג"כ לכתחלה רק עד ארבע שעות כדלקמן בסימן פ"ט אלא יקרא בזמנה בברכותיה ויתפלל ביחיד:

21. ערוך השולחן אורח חיים סימן נח סעיף ב

ודע דבירושלמי פ"א דברכות [הל' ה'] מבואר דבצבור אין לקרות ק"ש כלל לאחר זמן ק"ש והכי איתא התם ר' יוסי ור' אחא נפקא לתעניתא אתא ציבורא ומקרי שמע בתר תלת שעין בעי רב אחא מחויי בידן א"ל ר"י והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת א"ל מפני ההדיוטות שלא יאמרו בעונתה הן קורין אותה עכ"ל הרי שבצבור אסור לאחר זמן ק"ש ומצאתי לרבינו הב"י בספרו הגדול סי' מ"ו שהביא זה וכתב מדקאמר בעי למחויי ש"מ שלא מיחה ע"ש והוא דקדוק קל כמובן ועוד כתב שלא ישמעו לנו אף אם נמחה בידם ע"ש וזהו ודאי כן הוא כידוע וקצת ראייה לתירוצו הראשון דשם מקודם הביא הירושלמי דביומי דר' יוחנן הוה עבדין כן ולא מיחה בידם ע"ש אמנם אפילו אם נאמר כן הא משמע להדיא דזהו רק כשכבר קראו אותה בעונתה כמו שהשיב לו ר"י ואיך מצאנו ידיו ורגליו בכל מדינותינו בימי הקיץ והוא רחום יכפר עון וצע"ג:

מעלת תפילת ותיקין

22. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום.

23. רבינו יונה מסכת ברכות דף ד עמוד ב

תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה. כלומר קודם הנץ החמה וכדאמרין ע"ש עם חשיכה ואינו רצונו לומר חשיכה ממש אלא קודם חשיכה ואמר מורי הרב נר"ו שאע"פ שהותיקין היו קורין אותו סמוך להנץ החמה אפי' הכי מודו דזמן התחלת קריאתה קודם הוא דהלכה כאחרים שאמרו משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות דהא רב הונא דהוא בתרא פסק כוותיהו ואביי נמי הכי סבירא ליה שלא בא אביי לחלוק על הפסק שפסק רב הונא אלא שאמר שהותיקין מתוך שהיו מדקדקין במצות והיו רוצים לסמוך גאולה לתפלה היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיתפללו מיד כשתנץ החמה ויסמכו גאולה לתפלה ואם היו מתחילים לקרותם מיד כשיכיר את חבירו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ החמה והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ונמצא שלא היו יכולין לסמוך גאולה לתפלה ומתוך כך היו צריכין לקרותה סמוך להנץ החמה אבל לאדם אחר שאינו חושש לסמיכות גאולה לתפלה מודה שיוכל לקרותה לכתחלה משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירו

24. רבינו יונה מסכת ברכות דף ד עמוד ב

ואף על גב דאמרין שזמנה לכתחלה הינה מהנץ החמה ואילך אפ"ה אם לא קרא אותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל והכי משמע במסכת יומא (דף לז א) דתנן התם הילני המלכה עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל ואמרין עלה בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות ניתזין ממנה ובה היו יודעין שהגיע זמן ק"ש ואמר אביי (שם א) לשאר עמא דירושלם כלומר לא היה צריך

25. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן נח סעיף ב

אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל.

26. משנה ברורה סימן נח ס"ק י

(י) להקדים - דזריזין מקדימין למצות ומ"מ אין צריך להתפלל עבור זה ביחיד או לקרות בלא תפילין ועיין בסוף סימן מ"ו במשנה ברורה:

(יא) במהרה - מכאן תוכחת מגולה לבני אשכנז שמאחרים מאד ק"ש ואחז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די ועי' לקמן בסימן פ"ט במ"ב סק"ב דנכון למנוע מלשתות הט"י וקאפע בבוקר קודם התפילה באסיפת חברים עי"ש:

27. קובץ תשובות הרב אלישיב חלק א סימן טו

ולא מסתבר לע"ד לחלק בדין זה בין גברא לגברא, כלומר בין אם הוא רגיל וזהיר להתפלל עם הנה"ח בכל יום או לא, שהרי בכל יום ויום החיוב עליו לקיים את המצוה כתיקונה.

ברם בד"א כשאין ביהכ"נ בעירו שמתפללין בו עם הנה"ח בעשרה, שא"כ הלא מבואר בסי' צ' סעי' ט"ז דעד מהלך שיעור מיל צריך לחזור אחרי תפילה בצבור.... אכן הב"י בטור סוס"י מ"ו כתב: "ועכשיו נהגו העולם לומר פסוק ראשון של קרי"ש כרבי יהודה הנשיא, משום דק"ש בצבור הוי אחר הנץ, ולכך קורין אותו פסוק ראשון.... ולפי"ז אין לנו להעדיף להתפלל ביחיד, שהרי בנוגע לק"ש בזמנו, הרי בידו לקיים בק"ש גרידא, ואח"כ יתפלל בצבור וזה עלתה בידו (גם) סמיכת גאולה לתפילה לא הפסיד, אף אם הוא כבר קרא ק"ש ויצא ידי חובתו מה"ת).

28. תשובות והנהגות כרך ג סימן לב

בנידון שאלתו, שרוצה להתפלל בהנץ ולקיים מצוה מן המובחר כוותיקין, ביארתי במק"א שלע"ד יש בוותיקין שני דינים, חדא, ק"ש שמצותה מן הדין לכתחילה לפני הנץ דוקא, ורק בדיעבד יוצא אחר הנץ וכמבואר במשנה ברכות (כב ב) ע"ש (כ"ה ב) דהיינו מפני ק"ש וכוותיקין, ומשמע שרק בדיעבד אנו יוצאין, וכן ברמב"ם (פ"א דק"ש י"א) ובפר"ח (סי' נ"ח) מסיק כן, וגם בש"ע הגר"ז שם ס"ד שעכ"פ יקרא פרשה ראשונה קודם הנץ אף בלא טלית ותפילין ע"ש, ועוד יש הידור לוותיקין מחבבי מצוות להתפלל השמו"ע מיד בהנץ, וע"ז דעתי שזה רק הידור, וראוי לוותיקין וכיוצא בהם שהם זריזין המשכימין קום בלילה שודאי התחילה עבודתם גם מקודם וכמבואר בזה"ק מעלת קימת חצות, או עכ"פ אח"כ, ובאו להתפלל מתוך תורה ותפלה בלילה, ובזה מצוה להתפלל בבוקר מיד כשמופיע השמש, בזמן שהמשמרות בשמים משתנות, אבל לקום משנתו ישר לוותיקין בלי הכנות מקודם אינה מעלה כ"כ כמו המשכים ללמוד קודם התפלה, שבה תפלתו מעולה טפי, ובאופן שדעתו להמשיך ללמוד קודם התפלה ודאי רשאי הוא בכך, ומעולה יותר לבחור ישיבה להתפלל בציבור עם הישיבה, ויקרא ק"ש לבד ביחידות קודם הנץ, [ולכל הפחות פרשה ראשונה - הגר"ז שם] שאח"כ יוצאין רק בדיעבד לגדולי הפוסקים,

29. ביאור הלכה סימן נח סעיף א

ומצוה מן המובחר וכו' - דע דהזהירים לקרות כוותיקין מותר לקרות ולהתפלל ביחיד אם אין להם מנין וגדולה מזה מוכח במשנה ברכות דף כ"ב ירד לטבול וכו' עיין שם דאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא ג"כ אפ"ה יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנץ ומשנה זו איירי בוותיקין כדמסקינן בגמ' שם:

